

POPÜLER ROMANLARDA DİN, MUTLULUK VE ANLAM ARAYIŞI: STEFAN ZWEIG ÖRNEĞİ*

 Duygu AYDIN^a

 Mustafa Derviş DERELİ^b

Özet

Popüler romanlar, insanlığın tarihsel birikimini ve deneyimini yansıttığı kadar geleceğine de ışık tutmakta ve bu özelliğinden dolayı dünyanın hemen her tarafındaki insanları cezbetmektedir. Modern zamanlarda bireysel ve toplumsal yaşam pratiklerini önemli ölçüde yönlendiren popüler kültüre eklenen popüler romanlarda, yazarlar kimi zaman roman kahramanlarının yaşadıkları varoluşsal bir sancı kimi zaman da modernliğin eleştirisi veya açmazları bağlamında din, mutluluk ve anlam arayışı temalarını konu edinmektedirler. Romanlarıyla ülkemizde fazlaca rağbet gören isimlerden olan Stefan Zweig da bahsi geçen temalara eserlerinde doğrudan veya dolaylı olarak değinmektedir. Din, mutluluk ve anlam arayışı temalarının Stefan Zweig'ın eserlerinde sosyolojik bağlamda nasıl ele alındığını soruşturan bu makalede nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Zweig'ın Türkçeye çevrilen otuz bir eserini kapsamına dahil eden bu makale, Zweig romanlarını din sosyolojisi perspektifinden ele alarak literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Küresel çapta popülerlik elde eden romanlar özelinde yapılan din sosyolojisi araştırmalarının fazla olmaması ve yine bu alan çerçevesinde Zweig'a doğrudan odaklanan bir çalışmanın bulunmaması, bu makalenin temel motivasyonunu oluşturmuştur. Sonuç olarak ise Zweig'ın, romanlarında sıklıkla konu edindiği modern insanın açmazlarına yönelik tahlillerde bulunduğu ve din, mutluluk ve anlam arayışı temalarıyla irtibatlı bakış açısının kendi hayat hikayesiyle de paralel biçimde değişimler geçirdiği fikrine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stefan Zweig, Popüler roman, Din, Mutluluk, Anlam arayışı.

RELIGION, HAPPINESS AND SEARCHING FOR MEANING IN POPULAR NOVELS: THE EXAMPLE OF STEFAN ZWEIG

Abstract

Popular novels not only reflect the historical accumulation and experience of humanity, but also shed light on the future, and because of this feature, they attract people from almost all over the world. In popular novels that have been incorporated into popular culture, which significantly directs individual and social life practices in modern times, writers deal with the themes of religion, happiness and search for meaning, sometimes as an existential pain experienced by the heroes of the novel, and sometimes in the context of

* Bu makale, ilk yazarın 'Popüler Romanların Din, Mutluluk ve Anlam Arayışı Bağlamında İncelenmesi: Stefan Zweig Örneği' başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

^a Bil. Uzm., Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, duygukarakas9238@gmail.com

^b Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, mdervisdereli@erciyes.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 14.03.2022, Makale Kabul Tarihi: 28.04.2022

criticism or dilemmas of modernity. Stefan Zweig, one of the most popular names in our country with his novels, also directly or indirectly refers to the aforementioned themes in his works. In this article, which investigates how the themes of religion, happiness and search for meaning are examined in the sociological context in Stefan Zweig's works, document analysis, one of the qualitative research techniques, is used. This article, which includes thirty-one of Zweig's works translated into Turkish, aims to contribute to the literature by considering Zweig's novels from the perspective of sociology of religion. The main motivation of this article is the lack of research on sociology of religion specific to novels that have gained global popularity, and the lack of a study focusing directly on Zweig within the framework of this field. As a result, it has been reached the idea that Zweig analyzes the dilemmas of modern man, which he frequently mentions in his novels, and that his perspective related to religion, happiness and search for meaning has undergone changes in parallel with his own life story.

Keywords: Stefan Zweig, Popular novel, Religion, Happiness, Search for meaning.

Giriş

Popüler romanlar, modern zamanlarda popüler kültürün tüketim nesnelereinden biri olarak insanlar tarafından küresel çapta ilgi görmektedirler. İnsana ve insan olmaya dair belli ortak niteliklerden hareket ettikleri için, ortaya çıktığı coğrafyanın ve kültürün farklılıklarını görece önemsizleştiren popüler romanlar, güçlü tasvirleri ve akıcı anlatımlarıyla cihanşümul bir etki alanı oluşturmaktadırlar. Bu romanları dünya ölçeğinde cazip kılan hususlardan birisi, hangi sosyokültürel bağlamda yaşıyor olursa olsun, okuyucunun söz konusu eserlerde kendi hayatından izler bulabileceği, kendi hayatına dair çıkarımlar yapabileceği bir olay örgüsü ve motiflerle karşılaşmasıdır. Bu yönüyle kimi zaman kurgusal düzlemde seyreden basmakalıp ilişkilerin, kendini yineleyen anlatıların okuyucuya tekrar tekrar sunulduğu şeklinde eleştirilerle karşı karşıya kalsalar da popüler romanların hemen tamamını bu genellemeye dahil etmek isabetli olamayacaktır. Örnek vermek gerekirse, romanlarına genel olarak bakıldığında, Aldoux Huxley'in, modern insana her an mutlu olması gerektiği yönünde telkinler verildiğine ve onların buna ulaşabilmek için kapitalizmin gönüllü köleleri haline gelmek zorunda kaldıklarına dikkat çekerken Paulo Coelho'nun ise eserlerinde insanoğlunun anlam arayışının izini sürdüğü görülmektedir. Diğer taraftan George Orwell, modern insanın bütün hayatının gözetim tasallutunun altına gireceğini öngörürken, Stefan Zweig toplumun acılarını, duygularını, görünen ve görünmeyen taraflarını olabildiğince etkileyici bir üslupla ön plana çıkarmaktadır.

İçerisinde bulunduğumuz dönemde popüler roman denildiği zaman akla ilk gelenlerden birisi olan ve çalışmamız bağlamında eserlerine odaklanacağımız Stefan Zweig, varlıklı bir çevrede yetişmiş, özellikle gençlik yıllarında refah içerisindeki Avrupa toplumunu gözlemlemiştir. Bunun yanında ilerleyen yıllarda ortaya çıkan Dünya Savaşlarıyla yıpranan ve yorgun bir toplum haline gelen Avrupa'da ırkçılığı ve ötekileştirmeyi de derinden hissetmiştir. Avrupa'nın hem parlak hem de kendi tabiriyle çöküntü döneminin edebiyattaki en güzel örneklerini sunan Zweig, kırklı yaşlarında dünya çapında önemli bir şöhrete kavuşmuş, altmışı aşan eseriyle sıradan bir yazar olmanın ötesine geçmiştir. Zihin ve ruh dünyasından süzülenler, onun edebiyatçılığının yanı sıra sosyolojik gözlem ve psikolojik çözümlemeler yapma kabiliyetini de açıkça ortaya koymaktadır. Eserlerindeki güçlü tasvir ve tahliller, refah ve savaş dönemlerinin sosyolojik koşullarını yansıtırken aynı zamanda bu dönemleri tecrübe eden

bireylerin ruhi anlamda yaşadıkları travmaları ve manevi anlamda içerisine düştükleri boşluğu derinden hissettirmektedir. İnsan hayatının romanda, toplumun tarihinin ise sosyolojide dile geldiği ve her ikisi arasında devam eden etkileşim sayesinde (Özel, 2018, s. 12) hayatın ipuçlarının yakalanılabileceği düşünüldüğünde, Zweig'ın eserlerinin edebiyat, psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve din sosyolojisi gibi sosyal bilimlerin pek çok alanı çerçevesinde araştırılmaya değer olduğu ortaya çıkacaktır.

José Saramago, George Orwell, Franz Kafka, Aldous Huxley, Ray Bradbury, Jose Mauro de Vasconcelos, Gabriel Garcia Marquez ya da Madeline Miller gibi eserleri popüler kültüre eklenmiş dünya çapında pek çok roman yazarı vardır. Bunlar içerisinde ilk beş isme çalışmamızın teorik kısmında az da olsa yer vermekle birlikte Zweig'ı incelememizin merkezine almamızın en büyük sebebi, eserlerinin sosyolojik arka planındaki çeşitliliğinin yanı sıra yazıldığı dönemin hafızasını bugüne taşıması ve yaşadığımız geç modern/postmodern koşullarda etkisini neredeyse hiç yitirmeyen anlam arayışına yönelik vurgular yapmasıdır. Bu çerçevede Stefan Zweig'ın din, mutluluk ve anlam arayışı temalarına yaklaşımını sosyolojik olarak incelemeyi amaçlayan bu makale, konuyla ilgili geniş olmayan literatüre de katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Dünya genelinde eserleri fazlaca yaygınlık kazanmış bahsi geçen roman yazarlarıyla ilgili ülkemizde yapılan akademik araştırmalara göz atıldığında, önemli bir çoğunluğunun edebiyat alanları çerçevesinde gerçekleştirildiği ve sosyoloji¹ disipliniinde dahi kendilerine çok az yer buldukları görülmektedir. Popüler roman araştırmalarının büyük ölçüde İslami romanlara ve hidayet romanlarına yoğunlaştığı² (Durmuş, 2019, s. 71) din sosyolojisi alanında ise Zweig ve romanlarına doğrudan odaklanan herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Bu makale, Zweig'ı, düşün dünyasının yanında özellikle sosyoloji ve din sosyolojisi çerçevesindeki analizleri bakımından konu edinmesi yönüyle farklılık arz etmektedir.

Edebiyat sosyolojisi ile din sosyolojisinin kavşak noktasında demirlenen bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi ve tematik analiz işe koşulmuştur. Doküman incelemesi, araştırmacının araştırma sürecinde ihtiyaç duyduğu resmi kayıtlar, mektuplar, anı defterleri, gazeteler, şiirler, tarihsel dokümanlar, günlükler ya da biyografik eserler gibi pek çok türden yazılı notların veri toplama tekniği kapsamında taranmasıdır (Creswell, 2017, s. 190; Merriam, 2015, s. 131). Tematik analiz veya tematik kodlama ise nitel verilerin anlamını dışarıya taşıma hedefinin bir sonucu olarak veri toplama sürecinde ulaşılan ve yazarın kendi notları, yorumları, gözlemleri ve sorgulamalarının da içerisinde yer aldığı ham verinin belli temalar eşliğinde kategorileştirilmesi, sınıflandırılması ve nihayetinde analizinin yapılması süreçlerine karşılık gelmektedir (Merriam, 2015, s. 167-172). Bu çerçevede çalışmada öncelikle Zweig'ın Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan roman, biyografi ve öykü türlerindeki otuz bir kitabı doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Sonrasında bu eserler, Zweig'ın din, mutluluk ve anlam arayışı yaklaşımı çerçevesinde tematik olarak okunmuş, belli bir dizgede kategorileştirilen veriler ve araştırma sürecinde tutulan notlar analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra Zweig'la ilgili hazırlanmış hem Türkçe hem de İngilizce kaynaklar gözden geçirilerek din, mutluluk ve anlam arayışı merkezindeki görüşleri hakkında etraflı bir fotoğraf elde edilmeye çalışılmıştır. Popüler

¹ Popüler romanlarla ilgili sosyoloji alanında yapılmış bazı çalışmalar için bkz. (Müftüoğlu, 2015; Dursun, 2016; Ünal, 2019; Karadeniz, 2019).

² İslami romanlar ve hidayet romanları üzerine yapılmış araştırmalar için bkz. (Yılmaz, 2000; Bozkurt, 2009; Dönmez, 2009; Ö. Yılmaz, 2018; Akbulut, 2019; Macit, 2019).

kültür ile din arasındaki ilişkiden ziyade popüler kültür ürünü olarak popüler romanlara odaklanan bu makalede popüler kültür çerçevesindeki geniş literatüre yeterince yer verememesi ve Zweig'la ilgili yalnızca Türkçe ve İngilizce eserleri dikkate alması, bu makalenin sınırlılıkları olarak ifade edilebilir.

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: POPÜLER ROMANLARDA DİN, MUTLULUK VE ANLAM ARAYIŞI

Sosyal bilimlerin çok yaygın şekilde kullanılmakla birlikte tanımlanması son derece güç olan kavramlarından biri kültürdür. Bir toplumun elde ettiği maddi ve manevi birikimlerinin tamamı olarak kabul edilen kültür, modern öncesi dönemlerde daha yeknesak ve korunaklı bir mahiyet arz etmekte olup Cemil Meriç'in (2018, s. 305) ifadesiyle insanın has bahçesi, hayatı kuran temel bir üsluptu. Toplumsal gelenekler ve değerlerle özünü koruyarak zaman içerisinde yavaş ama kısmi değişimler geçirerek, bireyin topluma karşı, toplumun da bireye karşı görevlerini belirleyen, anomiyi en aza indirgeyen, görünmez bağlarla toplumu birbirine bağlayan varoluşsal bir denge hüviyetindeydi. Fakat modernleşmeyi ortaya çıkartan tarihsel süreçler ve modernitenin bizatihi kurumsal boyutlarını (Giddens, 2010, s. 14) teşkil eden kapitalizm ve endüstriyalizm gibi köklü toplumsal dönüşümler, kültürü önemli bir farklılaşmayla karşı karşıya bıraktı. Frankfurt Okulu düşünürlerinin özellikle dikkat çektiği üzere kültür, modern zamanlarda endüstrinin bir parçası haline gelerek (Adorno & Horkheimer, 2010) alınıp satılabilen, teşhir edilebilen, bir gösteri ve gösteriş unsuru olarak tüketilebilen bir metaya dönüştü.

Kültürün endüstrileşmesinin en belirgin yansıması olan popüler kültür, genel olarak "bir toplumda yaygın biçimde paylaşılan inançlar, pratikler ve nesnelere" (Mutlu, 2017, s. 266) şeklinde tanımlanmaktadır. Popüler kültür, kültürün modern zamanlardaki en görünür formlarından biri olarak, bilhassa hâkim kültürün izlerinin bütünüyle takip edilebildiği kültür çeşidi olarak karşımıza çıkar. Vakit geçirmeye ve eğlenceye dayalı olan, serbest zamanların nasıl değerlendirileceği konusunda yönlendirmelerde bulunan, gündelik gerçekliğin olumsuz yanlarından kişiyi bir nebze uzaklaştırarak yapay mutluluklar üreten (Bilgin, 1997, s. 142; Karakoç, 2009, s. 3) bir kültür formuna karşılık gelmektedir. Başka bir ifadeyle popüler kültür, "ân'a endekslenmiş, gelip geçici, derinliği olmayan, kolaylıkla yönlendirilebilen ve hatta manipüle edilebilen bir kültüre karşılık gelir. Sürekli olarak kitleleri tüketmeye ve daha fazla tüketmeye yönlendiren, tüketimi benliğin/kimliğin bir ispatı olarak konumlandıran, tüketilen ürünlerden hareketle bir sınıf ve statü farklılığını belirgin kılan kullanışlı bir enstrümandır. Bu anlamda popüler kültür, hem sosyal bilimlerin gözde çalışma alanlarından biri olan kimlik ve benlikle doğrudan ilişkili yanlarının bulunması hem de gündelik hayat pratiklerinin uzanımlarından birine karşılık gelen dini hayat ve dini pratiklerle irtibatlı olması bakımından din sosyolojisi alanında da önemli bir karşılık bulmaktadır.³

Popüler kültürün geçmişten günümüze toplumda yaygınlaşmasını sağlayan saç ayaklarından birisi olan popüler romanların diğer roman türlerinden belirgin farkları bulunmaktadır. Roman, tarih gibi geçmiş dönemde olup biteni tasvir ederken ve geleceğe yönelik bir projeksiyon tutarken geçmişle geleceği, kadimle modern harmanlamış olur (Özel, 2019, s. 12). Popüler romanlar ise, gerçek dünyada

³ Popüler kültürün din sosyolojisi bağlamında sorunsallaştırıldığı bazı çalışmalar için bkz. (Bilgin, 2003; Bölükbaşı, 2011; Okutan, 2013; Demirek, 2016; Demir, 2016; Subaşı, 2017).

yaşanması mümkün olmayacak serüvenleri, elde edilemeyecek statüleri ve ulaşılamayacak zaferleri mümkün kılarak, okurlara beyaz ve pembe dünyalar sunan eserlerdir (Oktay, 1993, s. 126). Bu yönüyle popüler roman, “hem gerçekliği yansıtan sadık bir ayna hem müstakbel bir gerçekliği inşa tezgâhı, hem de geleceğin bir tür tarihi sayılabilecek kehanet risalesi işlevlerini görebilen” (Özel, 2018, s. 293) romandan hem niteliği hem de işlevleri açısından farklılaşmaktadır.

Nitekim popüler romanların piyasadaki diğer ürünlere kıyasla daha seri üretilme, belirli olaylara veya basmakalıp kahramanlara yaslanma (Uğur, 2013, s. 25) ya da daha yüzeysel bir dil ve üslup kullanma gibi birtakım özellikler taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Bu nitelikler, kent hayatının ritim kazandığı, dijital ağların akışkan mahiyeti gereği beklemeye tahammülün neredeyse kalmadığı günümüzde bireylerin popüler romanlara daha fazla yönelmelerini beraberinde getirmektedir. Nitekim yayınevleri de niceliksel anlamda kitapların bu denli arttığı bir ortamda ağır, ağırdalı bir dille yazılmış hacimli eserler yerine daha hızlı şekilde okunmaya müsait metinleri yayımlamaya meyilli olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak orijinalinde hacimce geniş olan bazı popüler romanların sayfa sayılarının azaltılarak yeniden basıldığı görülmektedir. Yine yayımlanışının üzerinden uzunca bir zaman geçen ve artık klasik haline gelen popüler romanların herhangi bir telif ücreti ödenmeden yeniden ve yeniden basılabilmesi, onlarca yayınevinin aynı eseri yayımlayarak kitlelere kolayca ulaştırmasını mümkün hale getirmektedir. Diğer taraftan hayatımızın vazgeçilmez pratiklerinden biri olan sosyal medyada gerek yayınevlerinin başarılı reklam politikaları gerekse okuyucuların birbirlerine tavsiye niteliğindeki paylaşımları, popüler romanların satılma, satın alınma ve görünürlük alanını genişletmektedir.

Popüler romanlar üzerinde yaptığımız eleştiri içerikli mülahazalar, söz konusu eserlerin bütünüyle olumsuz etkiler doğurduğu doğrultusunda bir çıkarsama yapmamızı gerektirmemektedir. Popüler kültüre konu olan veya popüler kültüre bir şekilde eklemlenen herhangi bir eser veya film, meydana getireceği olumsuz algıların veya sonuçların yanında olumlu bakış açılarına da kapı aralayabilmektedir. Dolayısıyla niteliği düşük kimi popüler romanlarla benzer bazı özellikler taşısa da modern klasikler haline gelen popüler romanları okumak, edebiyatla sosyoloji ve din sosyolojisi; başka bir ifadeyle edebiyat, hayat ve din arasındaki karşılıklı ilişki ağlarını fark edebilmek adına okuyucuya ufuk kazandırma potansiyeli taşımaktadır. Zira her ne kadar edebi eser olarak bir kurgu barındırsalar da popüler romanlar bütünüyle hayali değillerdir; bir yandan sosyal gerçeklikten beslenerek toplumsal normların ve yaşam pratiklerinin içselleştirilmesini sağlarken öte yandan sosyal gerçekliğin de ötesine geçerek gelecek gündemleri belirleyebilmekte ve geleceğe bir yön çizmeyi hedefleyebilmektedir (Durmuş, 2019, ss. 70-71). Dolayısıyla ister doğrudan sosyal gerçeklikten hareket etsin isterse ütöpik ve distöpik bir kurgu içersin en nihayetinde insanlığın tecrübesini ve sorunlarını konu edindikleri için popüler romanların önemli bir kısmında yazarların kimi zaman bağımsız kimi zamanda iç içe geçmiş biçimde din, mutluluk ve anlam arayışına ilişkin yorumlar yaptıkları göze çarpmaktadır.

Mutluluk, hemen her çağda farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde tanımlanmakla birlikte bilhassa son birkaç yüzyılda dile daha çok pelesenk edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴ Yukarıda

⁴ Örnek vermek gerekirse, Antik Yunan’da hayatın nihai amacı mutlu olmaktır. İslam filozoflarına gelindiğinde mutluluğun birbirini tamamlayan iki yönünün olduğu görülür: İlki, mutluluğun hiçbir zaman başka bir şey için değil, bizzat kendisinden dolayı tercih edilmesi; diğer yönü ise, mutluluğun sadece kendi kendine yeterli ve basit oluşudur.

değindiğimiz, kültürün modern ve postmodern zamanlarda giderek metalaştığı gerçeğini mutluluk için de söylememiz mümkündür; zira günümüzde mutluluk; alınıp satılabilen, kısa süreli, anlık hazlarla ulaşılabileceği yönünde yönlendirilmelerde bulunulan ve böylece popüler kültür unsurlarıyla kitlelerin neredeyse her an sahip olması gereken bir duygu durumu olarak kodlanmaktadır. Fakat mutluluk, sadece maddi dünyanın maddi unsurlarıyla elde edilememekte ya da elde edilse bile bu mutluluk duygusu çok daha kısa süreli ve geçici olmaktadır. Bu bakımdan mutluluğun hayatı ihata edebilmesi için insanın, sorularına cevaplar bulduğu ve bu sayede Giddens'in (2010, s. 96) tanımlamasıyla "ontolojik güvenlik" duygusunu hissettiği bir anlam dünyasını gerektirecektir. Nitekim birbirinden çok farklı kültürel kodlara sahip olan popüler roman yazarları, neredeyse bir uzlaşma halinde, giderek yalnızlaşan ve hemen her türlü bağlarından kopan modern insanın arayışlarını açık veya örtülü biçimde konu edinmektedirler. Zira Berger ve Luckmann'ın (2022) tabiriyle ucu bucağı belli olmayan bir anlamsızlık çukuruna düşen ve derin bir anlam krizi yaşayan modern insan, Bauman'ın (2011, s. 111) ifadesiyle içerisinde yaşadığımız dünyada giderek parçalı ve esnek hale gelen kimliklere sarılmaktadır. Fakat bu kimlikler de önceki dönemlere kıyasla uzun süreli ve durağan bir niteliğe sahip olmadığı için, modern insanın hayatı sürekli olarak kısır bir kimlik ve anlam arayışı döngüsünde devam edip gitmektedir. O halde her şeyin anlam ifade ettiği bir dünyada her şeyin giderek anlamsızlaştığı (Sayar, 2019, s. 74) bu vasatta, düşünsel yönü kaybetmemek, toplumla ve kültürle bağları koparmamak, daha da önemlisi kendini bulmak adına anlam arayışının devam etmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Zweig'in kişiliğine ve eserlerine odaklanmadan önce popüler romanlarda karşımıza çıkan bu arayışları örneklemek bakımından bazı eserlere kısaca temas etmek yerinde olacaktır.

Aldous Huxley'in kurgusu 26. yüzyıl Londra'sında geçen meşhur distopik eseri olan *Cesur Yeni Dünya*'da kapitalizme gönüllü kölelik yapan her birey, sürekli mutlu olmaya veya mutlu hissetmeye şartlandırılmıştır. Bütün bilbordlar, reklamlar, sloganlar, tatiller kişiyi bir an bile mutsuz olmaması için özel olarak tasarlanmış gibi görünmektedir. Hâlbuki insanın sürekli mutlu olması imkân dahilinde değildir. Huxley'in dikkat çektiği hususlardan birisi, bu çıkmazdır. "*Mutluluk ve erdemın sırrıdır; yapmak zorunda olduğun şeyi sevmek. Tüm şartlandırmaların amacı budur: insanlara, kaçınılmaz toplumsal yazgılarını sevdirmek*" (Huxley, 2020, s. 42) ifadesinden de anlaşılacağı üzere mutluluğu bir zorunluluk olarak kabul ettirme meselesi, aslında makine insan üretme amacında olan yenedünyanın kurucularının dikkate değer hedeflerinden biridir. Bu eserde kapitalizmin beraberinde getirdiği anlam kaybı da işlenmektedir. Komün sınıf, kendine hizmet için çalışan alt sınıfların bilinçaltına durumlarından şikâyetçi olmamayı yerleştirmiştir. Düşünmenin büyük bir tehdit olarak algılandığı bu yenedünyada nihai hedef, mutlu ve özgür olduğuna inandırılan bireyin düşünmemesi için her şeyin en ince ayrıntısına kadar ayarlandığı bir sistemin kurulmasıdır. *Cesur Yeni Dünya*'da teknoloji çok ilerlemiştir. Bu teknoloji zevk veren, hayatı kolaylaştıran ve yan etkisi olmayan *soma* kapsülleri sayesinde mutluluk dışında tüm duyguları yok eden bir dünya yaratmıştır. Ayrıca beraberinde tutsaklığı da getiren bir çağı gözler önüne sermektedir.

Konuyla ilgili bkz. (Bircan, 2020, s. 55). Modern dönemin meşhur psikologlarından Freud, mutluluğun engellenmiş ihtiyaçların (tercihen ansızın) tatmin edilmesinden doğduğunu öne sürerken Russell mutluluğu hayatı güvenle karşılamının bir yansıması olarak görür. Bkz. (Freud, 2015; Russell, 2020, s. 132)

Cesur Yeni Dünya, yazarın Tanrı tasavvuru hakkında bize açılımlar sağlar. “Tanrı; makinelerle, bilimsel tıp ve evrensel mutlulukla uyuşamaz. Kendi seçimini yapman gerekir. Bizim uygarlığımız, makineleri, tıbbi ve mutluluğu seçti. İşte bu nedenle bu kitapları kasada kilitli tutmak zorundayım. Müstehcen şeyler bunlar” (Huxley, 2020, s. 233) ifadeleri, sosyolojinin ve sosyal teorinin konumlandırılmasındaki en temel hususiyetlerden biri olan modernite-din dilemmasını ortaya koymaktadır. Gelenek-din ve modernite-din dikotomileri günümüzde de sosyolojinin canlı tartışma alanlarından biri olmaya devam etmektedir. Kitapta müdürün cümleleri gelenek ve din ile modern dünyanın albenileri arasında sıkışan bireylerin zaman zaman çelişkili davranabileceklerini ispat etmeye çalışmaktadır: “Bir de Tanrı diye bir şey vardı. Cennet denen bir şey vardı; ama yine de büyük miktarlarda alkol tüketirlerdi. Ruh dedikleri bir şey vardı, bir de ölümsüzlük denen bir şey. Fakat morfin ve kokain kullanırlardı” (Huxley, 2020, s. 74). Yine Huxley, din uğruna yapılan savaflara, din kaynaklı mutsuzluklara dolaylı olarak işaret etmiş ve özellikle de kitabın on yedinci bölümünde dinle ilgili birçok konuyu biraz felsefi biraz sosyolojik bir üslupla ele almıştır.

Popüler romanlarıyla şöhret elde etmiş yazarlardan bir diğeri George Orwell’dır. En bilinen iki eseri, yaşayan bedenlerin işleyen makinelere dönüştüğü distopyanın anlatıldığı *1984* ve Stalin rejimini eleştirdiği *Hayvan Çiftliği*’dir. Orwell, bireyselliğin yok edildiği totaliter dünyada savunuculuğu yapılan mutluluk ve özgürlük gibi kavramların aslında kimi zaman nasıl reklam aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. *1984* adlı eserinde çarpıcı bir slogan göze çarpar: “Savaş barıştır, özgürlük köleliktir, cehalet güçtür” (Orwell, 2021, s. 115). Bu yaratılan ülkede Tanrı’nın iktidar olduğunu ileri süren düzen, nefret dolu söylemlerle ruhları beslenen ve düşünenin yasak olduğunu bilen insanların bağlı olduğu bir sistemler bütünü meydana getirmiştir. Çünkü düşünen insan muhalefet edebilir; fakat istenilen şey asla bu değildir. Orwell’in kurgu romanı 1940’ların sonlarında yazılmasına rağmen modern dünya düzenine getirilen eleştirilerin halen en önemli örneğini oluşturmaktadır.

Dünyaca ünlü Brezilyalı yazar Paulo Coelho da kabul edileceği üzere popüler roman yazarları arasında vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Mutluluğu aramak amacıyla sık sık iç dünyasına yolculuk yapan kahramanlara yer verdiği romanlarında, modern dünya bireylerini de düşünmeye sevk etmektedir. Coelho romanları, kahramanlarının sık sık mutluluğun ne olduğu ve nasıl bulunacağı sorusunun peşine düştükleri, zenginlik ve yoksulluk içinde yaşarlarken aslında kendi gerçekliklerini ve kendilerini aradıkları sosyolojik ve psikolojik tahliller içeren bir anlatıma sahiptir. Hayatın mutlulukla umutsuzlukları, hastalıkla sağlığı, savaşla barışı, manevi dinginlikle anlam arayışı içinde olmayı aynı anda var eden diyalektik bir mahiyete sahip olduğunu şu sözlerle ifade eder (Coelho, 2018, s. 127):

“Gazabı, bize barışın sonsuz değerini göstermek amacıyla kullanır Tanrı. Tanrı sessizliği, sözcükleri sorumluluk duyarak kullanmayı bize öğretmek için kullanır. Sağlıklı olmanın nasıl bir lütuf olduğunu anlayalım diye, hastalığı kullanır.”

Metaforlarıyla adından sık sık bahsettiren popüler roman yazarlarından bir diğeri ise José Saramago’dur. 2010 yılında hayata gözlerini kapayan Saramago, din konusundaki görüşleri nedeniyle eserleri sansürlenmiş, gerçeküstü imgeleri, tarihsel mitleri ve ütöpik fikirleriyle de dikkat çeken bir yazardır. Kendi dünyası ile gündelik gerçekliğin birleşiminden esinlenerek yazdığı romanlarda din, oldukça dikkat çekici bir temadır. Hinduizm ve Hıristiyanlık’tan Hz. Süleyman, Hz. Nuh ve hatta Hz. Âdem ile Havva’ya kadar uzanan peygamberler ve kadim şahsiyetlerle ilgili, edebiyatla felsefenin

kesiştği yorumlar yapmaktadır. Sözelimi bir eserinde çok da önemsizmiş gibi görünen, silah sanayisinde hiç grev yapılmamasını konu edinir (Saramago, 2019). Yine *Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş* adlı eserinde, ölümün olmadığı bir dünyada insanlar ölümsüzlüğü nasıl karşılar sorusunu sorar. Toplumsal alt metinleri, var olan gerçekliklerle harmanlayarak ele alan Saramago, yaptığı çıkarımlarla fikirleri sarsmayı ve bakışları alışlagelmişin ötesine götürmeyi yeğlemektedir: “İnsanların tarihi, Tanrı’yla anlaşmazlıklarının tarihidir; o bizi anlamaz biz de onu anlamayız” (Saramago, 2016, s. 76). Zira o, Tanrı’nın karşısında Kabil’i konuştururken anlaşılması güç birçok konuda da hesaplaşmak istemiştir. Yazdığı cümleler ve olayları aktardığı perspektif ise eleştirilerin odağına yerleşmesine neden olmuştur.

Fahrenheit 451, popüler romanlara dair bu başlıkta vereceğimiz son örnek olacaktır. Ray Bradbury tarafından yazılan ve okunduğunda teknoloji çağı çocuklarını dahi bir süreliğine de olsa ürpertebilen, düşünmeye sevk eden distopik bir eserdir. Düşünmek fiilinin yok edildiği, televizyonlarla örülü dünyalarında sorgulamadan amaçsızca yaşayan insanların yok etmekle görevlendirildikleri işlerden birisi, kitapların yakılmasıdır. Makineleşen hayatlarının sıradanlığını unutacak kadar sıradanlaşan bu gelişmiş teknoloji dünyasında, mutluluğun ne olduğunu unutan ama ileri teknolojileri sayesinde yanmayan evler inşa edebilen bu insanlar, okuma eyleminin yok olmasıyla ilgilenmemektedirler. Çünkü mutlu olmayan insanların mutlu olduklarına inandıkları maskeleriyle yaşamak zorunda oldukları bu hayata alışmaları zor olmamıştır. Kimse bir diğerine “Mutlu musun?” diye sormaz ama bir gün biri “Mutlu olmamız için her şeye sahibiz. Ama mutlu değiliz” (Bradbury, 2021, s. 104) dediğinde teknolojinin ruhsuzlaştırdığı dünyaya geri döner. Bir şeyler ters gidiyordur. Soyut olan ve kurgudan ibaret olan bir dünya, insanı din, mutluluk, inanç, anlam, duygu ve daha nice yönden doyurabilir mi? Modern insanın kısıtlı kelime dağarcığına da göndermeden bulunan *Fahrenheit 451*’de, insanlar hiçbir şeyden bahsetmezler. Bildikleri şeyler tekrarlardan öteye gidemez: “Genellikle bir sürü araba veya giysi markası ya da yüzme havuzu firması sayıp, ne güzel diyorlar! Ama hepsi aynı şeyleri söylüyor ve kimse kimseden farklı bir şey söylemiyor” (Bradbury, 2021, s. 51).

Yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere din, mutluluk ve anlam arayışı temaları, aslında önde gelen hemen bütün popüler romanlarda ortak bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanlarıyla makalemizin inceleme sahasını oluşturan Zweig’in eserleri de bu bağlamda bir istisna teşkil etmemektedir; hatta Zweig, kendisine özgü entelektüel ilgileri ve hareketli bir serüvene sahip olan hayat hikayesi gereği söz konusu temalara çok daha fazla oranda değinmektedir. Bu yüzyılın insanı olmadığı halde bugünleri görerek; hisleri, gözlemleri ve deneyimleri yanında sahip olduğu düşünce dünyasında da bu arayışların izini sürmüştür.

B. İKİ SAVAŞA TANIKLIK EDEN BİR YAZAR: STEFAN ZWEIG (1881-1942)

28 Kasım 1881 yılında Viyana’da doğan Stefan Zweig, Avusturyalı bir babanın ve İtalyan bir annenin çocuğudur. Son derece varlıklı olan bu fabrikatör aile, büyük erkek çocuklarını fabrikanın başına geçmesi için yetiştirirken, ikinci çocukları olan Zweig’ı küçük yaşlardan itibaren İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Yunanca gibi dilleri öğrenmeye teşvik etmiş ve o dönemlerde Viyana’da yaygınlaşmakta olan unvan kaygısıyla da onun “Doktor” unvanı almasını istemiştir. 1897’den itibaren ilk şiirlerini dergilerde neşretmeye başlayan Zweig, *Die Liebe der Erika Ewald* (*Erika Ewald’ın Aşk*) adlı ilk romanını yayımladığı yıl olan 1904’te Viyana Üniversite’inde Felsefe Doktoru unvanını da elde etmiştir.

Onun asıl ilgisi ise bir üniversitede akademik kariyer yapmaktan ziyade bir gazeteci olarak kültür sayfaları hazırlamaktır. Nitekim bir zamanlar Viyana'nın ana gazetesi olarak kabul gören *Neue Freie Presse*'de kültür sayfalarının editörlüğünü yapmıştır. Maddi olarak herhangi bir geçim kaygısı çekmeden özgürce Berlin sokaklarında edebiyat ve düşünce çevrelerinde vakit geçirmesi de onun hazırladığı dosyaların niteliğini ciddi düzeyde arttırmıştır. Yazdığı eserleri dönemin önde gelen entelektüellerine gönderen Zweig, bu sayede elde ettiği edebi derinliğinin yanı sıra ünlü isimlerle uzun yıllar boyu sürecek olan dostluklar kurmuştur. Örneğin *Tersites* isimli trajedi eserini 1908 yılında dönemin önde gelen psikologlarından Freud'a göndermiştir. Freud'un 3 Mayıs 1908 tarihli teşekkür mektubu ise Freud'un öldüğü yıl olan 1938'e kadar devam edecek bir dostluğa kapı aralamıştır. Dahası Zweig'in eserlerindeki derin psikolojik tahlillerde Freud'un önemli bir etkisi olmuştur. Nitekim *Kendileriyle Savaşanlar* (2020e) isimli eserini de ona ithaf etmiştir.

Stefan Zweig 1904-1914 yılları arasında Paris'ten Hindistan'a kadar Avrupa içinde ve dışında uzun seyahatler yapmış ve bu sayede birçok yazarla tanışmış, ufkunu genişletmiştir (Arpad, 1967). Zweig'in çalışmalarına ilham kaynağı olan hayata dair keşiflerinin ilk kesintisi, Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla gerçekleşmiştir. Bu savaş cephede yaralananlar, ölenler, sakat kalanlardan ibaret değildir. Savaşın çoraklaştırdığı ülkeler ne için savaşmış ne uğruna fedakârlık yapıldığını unutana kadar savaşmaya devam etmişlerdir. Zweig önceleri savaş konusunda doğrudan olumsuz tavır takınmamış ve hatta 1914-1917 yılları arasında Viyana'da savaş memuru olarak görev yapmıştır. Fakat Zweig, Galiçya cephesindeki acılara bizzat tanık olmanın etkisiyle savaşın anlamsız olduğunu düşünerek savaş karşıtı bir konum almaya başlamıştır. Nitekim *Der Turm zum Babil / Babil Kulesi* (1916), *Der Zwang / Zorlama* (1917), onun bu yıllarda yazdığı ve savaşın trajedisi kadar savaşa olan karşıtlığını da gösterdiği eserler olarak dikkatleri çeker. Yine bu çerçevede kaleme aldığı *Yeremya/Jeremiah* (1918) adlı tiyatro eseri başta olmak üzere yazdığı ve farklı zamanlarda farklı ünlü tiyatrocuların oynamasını planladığı bu oyunlar büyük ölçüde sergilenme imkânı bulamamıştır.

1919 yılında savaşın sona ermesinin hemen ardından Viyana'ya, Salzburg'a dönen Zweig, yaklaşık yirmi yılını geçirdiği Kapuzinerberg semtindeki köşkünde edebi anlamda en verimli yıllarını yaşadı. Bu dönemde Balzac, Dickens, Dostoyevski, Nietzsche, Casanova, Stendhal ve Tolstoy gibi pek çok ünlü yazar ve düşünür özelinde kaleme aldığı inceleme yazıları, onun popülerliğini daha da arttırdı. O dönemde Avrupalılık fikrini ve Avrupa'nın kültürel birliğini vurgulayan makale ve konferanslarıyla siyasi aşırılıkları eleştiren konuşmalar yaptı. 20 Şubat 1927 yılında yaptığı ve daha sonrasında bir kitap olarak da yayınlanacak olan "Rilke'ye Veda" başlıklı konuşması son derece meşhurdur.

Salzburg yıllarında Friderike Maria von Winternitz ile ilk evliliğini yaptı. Friderike, on yedi yıllık evliliklerinde eşine destek oldu, hatta eşinin edebiyat hayatı sekteye uğramasını diye evin bütün işleriyle bizzat ilgilendi. Ülkede Hitler'in öncülüğündeki Nasyonal Sosyalizm etkin olmaya başlayınca Zweig da kara listeye alındı. Nazi ideolojisiyle uyuşmayan kitapların yakıldığı meydanlarda onun kitapları da ateşe verildi. Nitekim 1934'teki bir polis baskını sonucu İngiltere'ye giden Zweig, eşi Friderike'yi Avusturya'da yalnız bıraktı. Zweig buradayken 1937 yılında ilk eşinden ayrılarak sekreteri Lotte Altmann ile evlendi. 1940 yılında İngiliz vatandaşlığına geçen Zweig, Hitler ordusunun batıya yaklaşması üzerine Avrupa'dan ayrıldı ve sırasıyla New York, Arjantin, Paraguay ve Brezilya gibi

ülkelerde sürgün hayatı yaşadı. 1941’de yayımladığı *Brezilya: Geleceğin Ülkesi* isimli eserinden sonra Brezilya’ya yerleşmeye karar verdi. Burada İkinci Dünya Savaşının insanlar ve toplumlar üzerindeki yıkıcı etkilerini ve bu savaşla karşı karşıya kalan insanların haleti ruhiyelerini anlattığı meşhur *Satranç* isimli eserini yazdı. Yine bu yıllarda yazdığı *Düünün Dünyası-Avrupa Anıları* adlı çalışması, Avrupa’nın hem parlak hem de sıkıntı içerisindeki dönemlerini görmek açısından son derece önemlidir. Avrupa’nın bilhassa eski güzel günlerine duyduğu özlem ve yaşadığı iki büyük dünya savaşı deneyimi, onun son dönemlerde giderek karamsarlaşmasına ve psikolojisinin bozulmasına sebebiyet verdi. 23 Şubat 1942 Pazartesi günü zehir alarak eşi Lotte ile birlikte intihar etti (Kına, 2021). İntiharından önce bıraktığı kısa mektubunun son satırlarında yer alan “*Bütün dostlarımı selamlarım! Hepsine uzun geceden sonra gelen tanın kızzılığını görmek nasip olsun! Ben, her zamanki sabırsızlığımla önden gidiyorum*” (Müller, 2000, s. 104) ifadeleri Zweig’la ilgili yazılmış yazıların pek çoğunda yer almaktadır. Ölümünden sonra Brezilya Petropolis’teki evi müzeye dönüştürülmüştür⁵.

C. STEFAN ZWEIG’IN ESERLERİ VE ENTELEKTÜEL KİŞİLİĞİ

Stefan Zweig gerek yazmış olduğu romanlar ve tiyatro oyunları ile gerekse de inceleme eserleriyle dünya çapında önemli bir şöhret elde etmiştir. Sayısı altmış aşan eserlerinin hemen tamamında popüler romanlardaki ortalama nitelik seviyesinin üzerine çıktığı görülmektedir. Dili kullanma becerisi, edebi tasvir ve tahlil yapma gücü, birbirlerine başarıyla eklenmiş olay örgüleri oluşturması, kişilerin ruhi ve manevi dünyalarına yönelik derin çıkarsamalar yapması, sosyolojik çözümlemelerde bulunması, modern insanın yalnızlığına, çaresizliğine ve anlam arayışına yönelik tespitler yapması, onun eserlerini diğer yazarların çalışmalarından ayırmaktadır. Bu başlık altında Zweig’in eserleri arasında çok daha fazla popülerlik kazanan bazı çalışmalarına ve onun eserlerinin hemen tamamında karşımıza çıkan edebi ve entelektüel kişiliğine değineceğiz.

Stefan Zweig denildiğinde akla ilk gelen eserlerden birisi *Satranç*’tır. *Satranç*, yazarın psikolojik ve sosyolojik tahlillerindeki dikkatini ve derinliğini ortaya koymaktadır. İki satranç ustasının tesadüfen bir gemide buluşmasını ve olaylar silsilesi halinde bir maç yapmalarını ele alıyor gibi görünse de Nazilerin toplama kampları dışında insanlara nasıl işkence ettiğini ve özellikle bilgi toplamak için hangi yöntemleri kullandığını gözler önüne sermektedir. İnsanın toplumdan tecrit edilerek işkenceye tabi tutulması Dr. B’nin kişiliğinde onulmaz bir yara açmıştır. Üzerinden yirmi yıl geçmesine rağmen o izler geçmemiştir ve asla geçmeyecektir. Zweig buradan hareketle toplumsal yaraların kolay kolay geçmeyeceğini ve toplumsal hafızada kalıcı izler bırakacağını önemle vurgulamaktadır.

Zweig, *İnsanlığın Yıldızının Yükseldiği Anlar* eserine ise Pasifik Okyanusunun nasıl keşfedildiğini anlatarak başlamaktadır. Bu eserinde ele aldığı hemen bütün karakterlerde din ve anlam arayış üzerine yoğunlaşmaktadır. Zweig, bu eserinde (2019c, s. 146) mahremiyetin ve özel hayatın gizliliğinin yerini yavaş yavaş teşhirciliğin almasının, 1850’li yıllarda telgrafın ülkeler arası haberleşmede kullanılmasıyla başladığına dikkat çekmektedir. Ona göre her teknik/ teknolojik buluş insanlığı değiştirme potansiyeli

⁵ Zweig’in hayatına dair geniş kapsamlı bir bakış elde edebilmek için kendisinin otobiyografi olarak kaleme aldığı *Düünün Dünyası: Bir Avrupalının Anıları* (2020a) ve Cemile Akyıldız Ercan’ın (2020) Zweig üzerine yazdığı biyografi eserine müracaat edilebilir.

taşımaktadır; fakat bu değişimin ne derece olumlu yönde seyredeceğine daima şüpheyile yaklaşılması gerekmektedir.

Kızıl, Zweig'ın betimlemelerini yoğunlaştırıp dış dünyada var olan her şeyin iç dünyasındaki yansımalarıyla bütünleştiğini ortaya koyduğu bir başka eserdir. Yazar, romanlarında yalnızlığı çok korkunç ve boğucu bir duygu olarak ele almaktadır. Anlam arayışı içinde olan farklı karakterlerde de ortak olan, yoğun duygu geçişleridir. Berger karakteri, kendisini farklı gördüğü ve değersiz hissettiği için Viyana'ya tıp eğitimini tamamlamaya gittiğini neredeyse unutmuştur. Böylece onu mutlu eden tek kaynağını da gereksiz iç bunalımı yüzünden bırakmaya karar vermiştir.

Zweig, *Korku* isimli eserinde korkuyu bambaşka tanımlamalarla okuyucuya sunmaktadır. Eserin bütün kurgusu, korkunun farklı boyutları üzerinedir. Yazar böylece her sayfada okuyucunun da aynı korkuyu hissetmesini sağlar. Öylesine hayatın içinden bir hatanın nelere mâl olabileceğini, "mutluluk nankörü" olmanın hangi sonuçlar doğurabileceğini kendi sosyolojik ve psikolojik perspektifinden dile getirmektedir. *Rahel Tanrı'yla Hesaplaşıyor* ise Zweig'ın, toplumun ve Avrupa'nın içine düştüğü durumlara kayıtsız kalmadığının bir delilidir. Yahudi bir ailenin çocuğu olan yazar, menkıbe tarzı yazılarıyla da gerek döneminin gerekse bu yüzyılın dikkat çeken isimlerinden biri olmuştur. Zweig bu eserinde inançlı bir insanın kendisinde olan sabrı, merhameti ve adaleti inandığı Tanrı'da da görmek istemesini kendisi üzerinden açık bir hesaplaşmayla aktarmaktadır.

Zweig, *Mürebbiye*'de çocukların gözünden yetişkinlerin acımasız ve yalanlarla dolu dünyasını ele almaktadır. Aslında her kitabının karakterlerinin arkasında biraz kendisi vardır. Zweig'ın etkileyici eserlerinden bir başkası olan *Bir Çöküşün Öyküsü*, gerçek bir hayattan alınmıştır. Kral Louis döneminde yaşayan aristokrat ve saygın bir kadın olan Madame de Prie'nin görkemli hayatının hazin sonundan bahsetmektedir. Bu eserinde yalnızlık temasına sık sık değinen yazar, Madame de Prie'nin ruhunun çöküşünü sanatsal bir dille ele almaktadır. Zweig'a göre kalabalıklar içinde yaşamaya alışan ve giderek sığılaştığının farkına varamayan insanların en zorlandığı duygu, yalnızlık duygusudur. Zira onlar fiziki ortamlarda var ettikleri kalabalık insanlarla çoğunlukla yapmacık, sahte ilişkiler kurarlar ve böylece hayatlarını da yüzeysel yaşarlar. Entrikalardan ve insanları küçümsemekten beslenen ruhları, oyuncak edindikleri herkesi ve her şeyi kolaylıkla hayatlarından çıkarabilmektedir.

Amok Koşucusu kitabında Zweig, iç muhasebede ne kadar ileri gidilir sorusunu sormuş ve deneyimlenmiş bir olay üzerinden yanıtlar aramıştır. Görev bilincinin önemli olduğunu herkes bilir; ancak içinde bulunulan duruma göre bu bilincin yerini başka duygular alabilir mi? İşte amok, sömürge halindeki bir ülkede görevini yapmaya çalışan bir doktorun içine düştüğü amansız bir hummadır. Bu örnek, kendi kültürüne yabancılaşmasının ve dolayısıyla ülkesinden, kendi toplumundan uzaklaşmasının olağan bir sonucudur ve artık söz konusu zihni uzaklaşmayı dile getirmekten kaçınmaz. *Mecburiyet* ise Zweig'ın kendi hayatından bir kesit gibi sunduğu, savaşın insan hayatında ne kadar yıkıma ve sarsıntıya yol açtığının en net isyanıdır.

Zweig'ın hem bu başlık altında sözünü ettiğimiz romanlarına hem de diğer kitaplarına bakıldığında genel olarak yalın ve akıcı bir dil kullandığı görülmektedir. Diğer taraftan *Karmaşık Duygular* adlı kitabında çok yoğun ve güçlü betimlemeler yaparak bu konudaki becerisini de ortaya

koyar. *Kendileriyle Savaşanlar*'da Hölderlin, Kleist ve Nietzsche'yi, *Üç Büyük Usta*'da Balzac, Dickens ve Dostoyevski'yi, *Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar*'da ise Casanova, Stendhal ve Tolstoy'u konu edinen Zweig, Avrupa'ya mâl olmuş önemli isimleri ele aldığı üç kitaptan oluşan bu inceleme dizisinde son derece açık sözlü bir dil ve eleştirel bir perspektifle düşünceleri tartışır. Ölümünden önce hayranlık duyarak yazdığı *Brezilya: Geleceğin Ülkesi*'nde ise kendi ülkesinde görmek istediği bütün olumlu duyguları burada bulduğunu ve sürgün yıllarında kendisini sahiplenen ülkeye minnettarlığını belirtmektedir. Zweig'in hacim olarak en yoğun eserleri bahsini ettiğimiz son çalışmalardır.

Zweig, okuru detaylarda, sıkıcı cümlelerle, uzun anlatımlarla boğmak istememiş; vermek istediği mesajı mümkün olduğunca kısa ve özlü bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Türkçeye de tercüme edilen ve bir öykü formatında gözüken kısa romanlarında, gündelik hayatın telaşlarını, burjuva hayatının karanlık yönlerini, yenilenlerin hikâyesini, Yahudilerin kimlik arayışlarını ve kutsallık anlayışlarını, yoksulların mücadelesini, gençliğin yıkıntılarını, ait olamamanın acısını ve inandığı değerler uğruna tavizsiz yaşayanları anlatmıştır. Bu açıdan bakıldığında yaşadığı dönemin ve içinde bulunduğu ruhsal sorgulamanın etkileri Zweig'in hemen bütün eserlerinin satır aralarında karşımıza çıkmaktadır.

Zweig, bilhassa sürgün yıllarından önce "*happy few*" şeklinde nitelendirilen mutlu azınlığın bir parçası olarak yaşadığı dönemlerde dahi, ister lüks oteller isterse sokak aralarında sıradan insanların gittiği mahalle kahveleri olsun, gezip gördüğü her ortamda, mekânda karşılaştığı insanları eserlerinde konu edinmiştir. Zweig, bu gözlemlerini sadece kültürel ya da edebi kaygılarla yapmamış; içsel yolculuğunun da sesini dinlemiş ve hemen bütün eserlerinde onun bu iç sesi farklı karakterlerin ağzından okuyucularına ulaşmıştır. Düşünceli yapısı ve insana dokunan sezgileriyle, satırlarını bütünüyle kalburüstü dertsiz yaşantılara ayırmamıştır. Nitekim Müller'in (2000, s. 31) de ifade ettiği gibi, Goethe ve Dickens gibi suya sabuna dokunmayan edebiyat yapmak pek onun tarzı değildir. Çünkü Zweig'a göre yaşanmışlıktan temelini almayan her şey, havada asılı duran gereksiz olaylara dönüşerek önemlerini yitirirler. Bu yüzden onun eserlerinde yoksulu da burjuvayı da bulmak mümkündür. Dolayısıyla romanlarının pek çoğundaki ana kahramanların, gündelik hayatın içinde ezilen, karanlık sokakların içinde sessizce tükenen hayatlardan seçilmesi bir tesadüf değildir.

D. STEFAN ZWEIG'IN ESERLERİNDE DİN, MUTLULUK VE ANLAM ARAYIŞI TEMALARI

Zweig romanlarında din, mutluluk ve anlam arayışı temaları, zaman zaman bir arada, zaman zaman da ayrı bağlamlarda karşımıza çıkar. Yazar bir karakterinin ağzından kimi zaman Tanrı'ya bağlılık duyma hissiyatını psikolojik tahlillerde açıklarken kimi zaman da dindar gibi gözüktüğü halde dindar olmakla uyuşmayan davranışlar sergileyenler özelinde sosyolojik çözümler yapar. Bazen mutluluğu insan için ulaşılması gereken nihai bir hedef olarak konumlandırırken kimi zaman da var oluş sancısını ön plana çıkarır. Bu anlamda kendi hayat hikayesinden de anlaşılacağı üzere iç dünyasında sık sık yaşadığı gelgitler, onu kimi zaman dine yaklaştırırken kimi zaman da dini nasıl benimsemesi gerektiği üzerinde bir çıkmaza sürükler. Benzer durum, karakterlerinin hayatlarına dayanak teşkil edecek anlam arayışı serüvenlerinde de karşımıza çıkar. Bütün bunların yanında yazarın anlatımı sırasında herhangi bir konum almadan okuyucuyu olay örgülerinin serüvenine bıraktığı ve kendi çıkarımlarını kendisinin yapmasını beklediği de karşılaşılan bir durumdur.

Zweig'in dini konulardaki bakışına yönelik bütüncül bir okuma yapıldığında, onun bazı eserlerinde Tanrı'ya kitap boyunca hiç değinmediği, bazen de karakterinin arkasına sığınarak Tanrı'yla hesaplaşmaya başladığı görülmektedir. Ona göre modern zamanlarda Tanrı'sını kaybeden insanlık, bir hayal kırıklığı ve keşmekeş içindedir. Ancak insanlık tarihi, birbirinden çok farklı olaylara ve sahnelere şahit olmuştur. Tanrı'ya sığınanlar olduğu gibi Tanrı'ya rağmen verilen mücadelelerle tarih sayfasında yeni başlangıçlar ve ilerlemeler kaydedenler de olmuştur. Metinlerinde önce öfkeliyken sonradan merhametli ve bağışlayıcı haline gelen bir Tanrı tasavvuruyla sık sık karşılaşmaktadır. Örneğin *Rahel Tanrı'yla Hesaplaşıyor* isimli eserinde Kudüs özelinde merhametli Tanrı imgesine atıfta bulunmaktadır (Zweig, 2018, s. 15):

“Rahel nasıl merhamet ettiyse, Sen de bir kez daha merhamet et Yüce Tanrım, sabret Sen de, benim sabrettiğim gibi, bağışla kutsal şehrin! Esirge çocuklarımı ve torunlarımı, bağışla Kudüs'ü!”

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına şahit olan Zweig'in en derinden inandığı şey, savaşın bir insanlık suçu olduğudur. Hayat hikayesinde de belirttiğimiz üzere, önceleri çok karşıt olmadığı savaşa, savaş meydanındaki yaralı askerleri görünce nefret duymaya başlamış ve hayatının sonraki yıllarında savaş olgusuyla mücadele etmeye çalışmıştır. Ona göre savaş, suçsuz insanların katliamını meşrulaştıran bir kılıftır; bu yüzden bir suçtur ve bu suçu cezalandıracak bir adalet sisteminin olması gerekir. Adaletin olması gerektiği yerde kılıç varsa orada adalet yoktur; güç vardır. Güç ve adalet öteden beri ezeli iki düşmandır. Bu adaletsizliği ortadan kaldırması gereken ise Tanrı'dır. Önceleri Tanrı'nın merhamet yönüne daha fazla inanan Zweig, dünyanın içine sürüklendiği kaosu gördükçe bu inancında azalma yaşamıştır ve böylece hemen bütün eserlerinde savaşın yıkıcı yanlarını göstermek istemiştir. Savaşlar öncesindeki Avrupa deneyiminin ve konforlu yaşamının etkisiyle büyük Avrupa fikrine ve Avrupa birliği idealine sıkı sıkıya bağlı olan Zweig, dünya savaşlarından sonra özelde kendi kitasının genelde de insanlığın tamamının bir felakete sürüklendiğini düşünmüştür. *Mecburiyet* isimli eserinde de görüleceği üzere, bilhassa İkinci Dünya Savaşı devam ederken inandığı ve hiçe sayıldığını gördüğü değerlerle bir savaş yanlısı olarak düşüncelerine ihanet etme arasında sıkışıp kalan Zweig'in bu süreçte ölümle sık sık yüzleştiği ve bu gerçeği sorgulamalarına dahil ettiği ortaya çıkmaktadır.

Stefan Zweig bir Hıristiyan ile bir Yahudi'nin ortak amaç uğruna bir araya gelebileceğini düşünür. Zweig, bu hususu *Hayatın Mucizeleri* isimli eserinde dinler arası savaşın, hoşgörüsüzlüğün, yaşama hakkı tanımamanın nasıl izler bıraktığını Yahudi bir kızın gözünden anlatmaktadır. Diğer tarafta ise Katolik bir Hıristiyan olan yaşlı ressam vardır. Hıristiyan kelimesi Yahudilerin dünyasında tiksinti ve korku uyandıran bir kelimedir. Çünkü geçmişten bu yana Yahudi mahalleri istenmeyen bölgeler olarak kodlanmış ve yaşadıkları çevrede Yahudiler hep azınlık olarak yaşamak durumunda kalmışlardır. Mucizenin gerçek dine dönüş olduğunu düşünen ressam, yaşatılan zulümleri dinledikten sonra hiçbir kelimenin yeterli olmayacağına kanaat getirmiştir. Yahudilerin maruz kaldıkları muameleyi ve Hıristiyanların masum olmadıklarını dile getirmiştir. Roman karakteri aracılığıyla *“Şayet Tanrı merhametliyse bu olanlara nasıl izin verebilir? Öte yandan Tanrı zulümkâr ise kullarının zulmünü nasıl cezalandırır* (Zweig, 2020b, s. 72) sorularını sorarken Zweig, aslında kendisi de bu sorulara cevaplar aramaktadır. Ona göre din dediğimiz olgu, kendisinden olmayanı öldürmeye teşvik ettiriyorsa, dindar olmanın tehlikeli taraflarının bulunduğundan söz edilebilir. Bütün bunlar aslında Zweig'in hem bireysel

anlamda yaşadığı trajedileri hem de toplumsal olarak karşı karşıya kaldığı derin çöküş durumunu bariz biçimde ortaya koymaktadır (Zweig, 2020b, s. 72):

“Ömrünün son günlerinde hayatında parlak bir çiçek gibi açan bu kızın ölmüş olduğunu gördüğü şu dakikalarda yüreğindeki inancın da ışığı sönmüştü. Yetmiş yıl inandığı Tanrı’yı bir dakikada inkâr etti. Tanrı’nın bilge ve şefkatli eli ona yaratıcılık yeteneğini ve mutluluğunu verip, ihtişam vaat ettikten sonra onu yine karanlığa gömmek isteyebilir miydi?”

Zweig, hemen bütün metinlerinde Yahudiliğe ve Yahudi geleneklerine vurgu yaparken öte yandan bir Yahudi olarak yaşamış olduğu değersizlik hissine ve aşağılanma duygusuna göndermede bulunur. Ona göre Yahudiler, her zaman kendi dinlerine ve dini objelerine sahip çıkmışlardır. Az sayıda olmaları kendi içlerinde bütünlük oluşturmaları için önemli bir motivasyon kaynağı teşkil etmiştir. Örneğin şamdan bir simgedir ve bunun başka milletler tarafından ele geçirilmesi en büyük hüsrandır. Çünkü şamdan onlar için sadece kutsal olmaktan öte aynı zamanda Tanrı’nın karşısına çıktıklarında başlarını dik tutmalarını sağlayacaktır. Zweig, kimi yerde Yahudilerin vatansız olmalarını Tanrı’nın bir buyruğu gibi anlatmaktadır. Yine Yahudilerin karşılaştıkları muameleden dolayı şiddet dilini ve eylemini benimseyenlerin, hangi dine mensup olurlarsa olsunlar, değersiz bir zihniyete mensup olduklarını ifade eder. Ona göre bu dünyadaki eşitsizliğin ve zulmün arkasında Tanrı değil; dini kendi çıkarları için kullanan zalimler vardır. Çünkü O, güçlülerle zayıflar arasında bir ayırım yapmaz (Zweig, 2019c, s. 142):

*“Ve o biliyor, biliyor ki, Tanrı, Hepsinin sesini duyacaktır
O’nun göklerinde bağışlayıcılığın nefesi dolaşmaktadır
Ve yoksulları yargılamaz Tanrı.”*

Zweig, *Brezilya: Geleceğin Ülkesi* adlı kitabında engizisyonun alevlerinin uğramadığı, ırkçılığın huzuru bozmadığı, kölelerin birer insan olduğunun unutulmadığı dönemin Brezilya’sından hareketle bazı kıyaslamalar yapmaktadır. Zweig’a göre Avrupa’nın tarihinde kanlı izler bırakan din savaşlarının burada olmaması, bu ülkeyi Avrupa’nın içi boş özgürlükçü söyleminden çok daha ileri bir seviyede özgür hale getirmiş ve yapılan barış antlaşmalarıyla da toplumlar için gerekli olan sükûnet ve huzur tesis edilmiştir. Avrupa ise çöküşünü kendi elleriyle hazırlamıştır; ne cephedekiler ne geride kalanlar, ölen yakınları haricinde hiçbir şey elde edememişlerdir. Böylece Avrupa, medeniyetlerin ve kültürlerin eşiği olmaktan uzaklaşmıştır. Zweig yine yerinde bir kıyaslama yaparak Brezilya’nın hem ekonomik hem de hayat şartları bakımından Avrupa’nın gerisinde olmasına rağmen mutluluğun hissedildiği bir ülke olduğuna dikkat çeker. Buradan da hareketle asıl meselenin, ileride ya da geride olmak değil; mutluluğun tesis edilebileceği bir yaşam alanını meydana getirmek olduğunu vurgular (Zweig, 2021, ss. 6-10). Nitekim hem Zweig’a hem de Scheurmann’a göre nice savaşların pençesine düşen Avrupa kendi kendini katlederek mutluluğu ortadan kaldırmıştır (Scheurmann, 2020, s. 100):

“Gördünüz mü Tanrısız, sevgisiz, ışısız olup bitenleri? Herkes birbirini öldürüyor. Her yerde kan, korku ve çürümüşlük kol geziyor.”

Zweig, bir yandan geçmişine nostaljik bir öykünme içerisinde olduğu fakat öte yandan umut ışıklarını yeniden doğurmak istediği Avrupa kıtası üzerindeki analizlerini, *Kendileriyle Savaşanlar, Üç Büyük Usta ve Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar* gibi inceleme eserlerinde daha da derinleştirir. Aslında

onunla beraber savaş öncesindeki Viyana da ölmüştür. Güler yüzlü ve anlayışlı insanların yerini artık kaba ve açgözlü insanlar almıştır. Bilhassa *Sahaf Mendel* adlı eserinde karşılaştığı gibi, bilginin üstünlüğüne inandığı ve benimsediği dünya zihnini, savaşın insanları canavarlara dönüştürdüğü yenedünya ise bedenini yok etmiştir. Hölderlin'in son derece kırılğan olması, Kleist'in histeri boyutuna gelen amaçları ya da Nietzsche'nin varlığı ve hakikati yok sayması, Zweig'in tesadüfen kendinde ve yazdıklarında var olan duygular olamazdı. Bu isimleri övmek amacıyla *Kendileriyle Savaşanlar* isimli eserinde şu ifadeleri kullanmaktaydı (Zweig, 2020e, s. 3):

"Kendi zamanıyla bağlantı kuramamış, kendi kuşağı tarafından anlaşılmanış olarak, mesajlarını bir meteor gibi kısa, parlak ışıklarla geceye yaydılar."

Zweig bir başka inceleme eseri olan *Üç Usta*'da da sanki yine kendi çıkmazlarına bir dayanak, anlam dünyası arayışlarına ise cevaplar aramaya çalışmaktaydı. Balzac, Zweig'a göre taşkın ve saplantılı duyguların karşılığıdır. Dickens, mutluluğu saygınca elde etmenin peşindedir. Dostoyevski ise Tanrı'yı unutmadan yaşamaya çalışmıştır. Bu analizlerini söz konusu eserinde şu şekilde ifade etmekteydi (Zweig, 2020d, s. 76):

"Bu dünya Dickens için, mütevazı burjuva hayatına sıkışmış, yorgun, karnı tok İngiltere'den ibarettir. Balzac burjuvayı nefretiyle kudretli hale getirdi, Dostoyevski ise bunu Mesih benzeri sevgisiyle yaptı. Dickens da bir sanatçı olarak bu insanları ağır dünyasal yüklerinden kurtardı, mizahı sayesinde."

Zweig tüm duygular gibi mutluluğun da zıtlıklar içerisinde anlamlı olduğunu göstermek istemektedir. Bu amaçla romanlarında mutluluğun korku, hüznün, karamsarlık gibi duygu durumlarıyla diyalektik ilişkisini ortaya koymaktadır. Ona göre mutluluk, maddi durum, statü, kariyer, güzellik gibi zamanla değişebilecek şeylerle elde edilemez; hatta her şeyin fazlası, mutluluk nankörü olmaya sebebiyet verir. Mutluluk ayrıca herkese bahşedilen bir duygu da değildir. Zira kimi insanlar dünyaya geldiğinde aşkı, mutluluğu, kavuşmayı hak edemeyecek kadar zayıftır (Zweig, 2020c, s. 58). *Korku* isimli eserinde, hayatı mükemmel şartlar içinde geçen bir karakterin mutlu olması gerekirken korkunun farklı mertebelerine maruz kalması, bunun en net örneğidir. Diğer taraftan yazarın ruhundaki hüznün de yerini sık sık belli etmektedir. Yaşadığı dönemin de bu duruma fazlasıyla etkisi olmuştur. Mutluluğu doludizgin yaşamak varken karakterlerinin ruhlarında yaşanan bütün çalkantıları hissettirir. Sanatın penceresinden değil de toplumun gerçeklerinden yola çıkarak yazdığı eserler, bunun nihai sonucudur.

Zweig romanlarında sıkça karşılaşılan her mutluluğun ardından aniden bastıran hüznün, umutsuzluk ve karamsarlık duygu durumu, yazarın duygu dünyasında da çok yoğun bir şekilde kendisini göstermektedir. Zweig, *Bir Çöküşün Öyküsü* ve *Olağanüstü Bir Gece* adlı romanlarında burjuva sınıfının kendi sonunu getirirken bile şan ve iz bırakmanın peşine düştüğünü ortaya koyarken aslında bir yandan da mutluluğun farklı tabakalarda nasıl elde edilmeye çalışıldığını da gözler önüne sermektedir. Ona göre kendini aristokrat sınıfına layık gören herkesin amacı, yalandan da olsa hep mutlu, aradığını bulan, istediği her şeyi elde eden ve adından söz ettiren olmaktır. Zweig, eserlerinde burjuvanın, mutluluğu din veya Tanrı düşüncesinde aramadığını ima etmektedir. Onlar için mutluluk, hep daha fazlasını elde etme arzusuyla giriştikleri arayışları, okşanan gururları ve bitmeyen kibirleridir. Zweig, burjuvanın dertten uzak ve eksiksiz hayatlarını anlatırken bunun sonucunda hep bir buhranın ya

da farklı arayışların olduğundan bahsetmektedir. Nitekim yoksulluk kadar zenginlik de insanların hayatlarının çıkmazı olabilmektedir; hal böyle olunca bir süre sonra herhangi bir hedefin olmaması, bireyin duygularında monotonluğa sebep olmaktadır. Bu durağan duygu dünyasında yaşayan herkes, mutluluğun istikrarlı olduğu bir haz dünyasına hapsolmuş demektir.

Zweig, sokağın içinde de bir hayat olduğunu, görmezden gelinen yaşamlar olduğunu, yoksulluğun bağrında ölümü beklerken bir şekilde hayatta kalmaya çalışan insanların da bulunduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda mutluluğu işlediği kimi eserlerinde yoksulluktan da söz etmektedir. Onun romanlarındaki karakterler, yoksulluktan zenginliğe çiçekli yollardan ulaşmamışlardır. Örneğin *Geçmişe Yolculuk* isimli eserinde yoksulluğun açtığı yaraları kimseye göstermeden ayakta kalmaya çalışan, iç dünyası incitilmiş Ludwig'in hayatından bir kesit vardır. Zweig, ince ruhlu bir edebiyatçı olmanın yanı sıra dikkatli bir sosyolog olduğunu yoksulluğun ve mutluluğun çatışan dünyasını anlatırken daha net bir şekilde göstermiştir. Ona göre başkalarında açtıkları yaraları kendi unvan ve başarıyla kapatmaya çalışanların, tarihin herhangi bir sahnesinde mutluluktan yana payları olmayacaktır. Yazar, yukarıda ismi geçen Ludwig'i şöyle tanımlamaktadır (Zweig, 2019b, s. 3):

“Yoksulluk yüzünden ezilerek geçen çocukluktan mücadele ederek kendini erkenden kurtarmış, parasız yemeklerle büyümüş, evlere öğretmenliğe giderek ve öğrencilere derslerinde yardımcı olarak ayakta kalma savaşı vermişti, çektiği yoksunluklardan ve yarı aç, yarı tok yaşamaktan genç yaşta hayata küsmüştü. Kitap alabilmek için gündüzleri birkaç kuruşu bin bir zahmetle kazanmış, geceleri de yorgun ve kasılmış sinirlerle ders çalışarak kimya öğrenimini birincilikle bitirmişti.”

Zweig, kavramsal çerçeve başlığında da ifade ettiğimiz üzere, pek çok popüler roman yazarı gibi modern insanı ve onun açmazlarını konu edinmektedir. Ona göre modern dünyada ben olabilmek ve insanlar tarafından benliğin biricikliğine ilgi gösterilmesini beklemek, son derece olağandır. İster şatafatlı saray hayatı isterse Viyana'nın soğuk caddelerindeki sıradan bir ev olsun; insanı insan yapan duyguların hiçbiri göz ardı edilebilecek kadar küçük detaylar değildir. *Kızıl* ve *Lyon'da Düğün* isimli romanlarında, kimin kalbinde olursa olsun aşkın nihayetinde mutluluk veren bir duygu olduğuna dikkat çeken Zweig, yaşadığımız çağda aşkın da içi boşaltılan kavramlardan biri olduğunu ima etmekte ve onun mutlulukla olan ilişkisini sorgulamaktadır.

Stefan Zweig, eserlerinde tekrara düşmeden aynı konuyu farklı boyutlarından işlemektedir. Anlam arayışı teması da bazı dini alt temalarla veya mutluluk temasıyla genelde iç içe olarak karşımıza çıkar. Çünkü romanlarındaki hemen her karakter, gerçek hayatın izlerini taşır ve yazarın ruhunda uyandırdığı izlenimleri okuyucusuna ulaştırır. Yazarın gayesi sadece yazmak değildir; bilakis duyguların ve tavırların arka planını incelemektir. İnsanların ahlak tabuları gerçekten kusursuz mudur? Zıtlıkların bir arada oluşunun sonuçları nelerdir? Bu çerçevede birçok soruya yanıt aradığı *Mürebbiye* romanında kalıp yargıların ve empati içermeyen davranışların sonuçlarını felsefi arka planla değerlendirirken kendi içsel sorgulamalarını da okuyucuya yansıtmış olmaktadır (2019d, s. 17). Zira Zweig romanlarındaki başrollerin anlam arayışları tek bir kavram ya da duygu üzerinden gerçekleşmemektedir. Sözgelimi *Satranç* isimli eserinde Dr. B, yazarın kendi anlam arayışında var ettiği önemli bir karakterdir. Aylarca “yalnızlık işkencesi” yapılan ve sonunda aşırı tepki sonucu hastaneye yatırılan Dr. B, ülkesinden gitmek zorunda bırakılır. İşte bu Zweig'ın ülkesinden ayrı kalmak zorunda

kaldığı zamanların Dr. B karakterindeki yansımasıdır. Anlam arayışı bittiği zaman insan susar ve sustuğu zaman da ölür. İşte bu yüzden içinde susarak biriktirdiklerinin ağırlığından kurtulmak isteyen Zweig, deneyimlediği derin sancılarını, *Amok Koşucusu*'ndaki karakterinin ağzından yine oluşturduğu diğer karaktere anlatmaktadır (Zweig, 2019a, s. 41):

“Artık inançlı bir Hıristiyan değilim ben. Benim için cennet ve cehennem yok. Şayet varsa bile ondan korkmuyorum. Çünkü o gün kuşluk vaktinden akşama kadarki sürede yaşadıklarımın daha kötü olamaz. Orada öylece oturmak ve kilisede dua eden yaşlı bir kadın gibi dualar mırıldanmak ve sonra yine, olmadığını bildiğiniz merhametli bir Tanrıya karşı yumruğunu sıkmak. Anlıyor musunuz bunu?”

Zweig, anlam arayışını din ve mutluluk kavramlarının içerisine yerleştirerek irdeler. Örneğin *İnsanlığın Yıldızının Yükseldiği Anlar* eserinde aslında pek de fazla dindar olmayan Georg Friedrich Handel'in önce Tanrı'ya yakınlaştığını, daha sonra ise Tanrı'nın kendisini yalnız bıraktığı için insanlar tarafından acıya maruz bırakıldığını dile getirir. Ruhu felç olan bir sanatçı bir anda İncil'in satırlarıyla karşılaşır, başarısı giderek artar ve bu defa her başarısında Tanrı'nın karşısında daha büyük teslimiyetle eğilir (Zweig, 2019c). Anlam arayışı içinde olan farklı karakterlerde ortak olan ise yoğun duygu geçişleridir. Bu anlam arayışı çoğu zaman yalnızlık temasıyla karşımıza çıkmaktadır. Zweig, mutluluğun farklı tabakalarda nelerle sağlandığını gözler önüne sererken yalnızlık temasını da işlemiş olur. Aristokratlar içerisinde yer edinmiş kişiler arasındaki yüzeysel ve bayağı ilişki, onlara kısa süreli bir mutluluk hissi vererek yalnızlıklarının üzerini örtse de en ufak bir darbe bunu tekrar açığa çıkartmakta ve onları yeni anlam arayışlarına yöneltmektedir.

Zweig, *Bir Kadının Yaşamından 24 Saat* romanında ise anlam arayışını gündelik tutkularla irtibatlı olarak da ele alır. Aslında hayat, içinde tutkuyu ve gizemi barındırmaya devam eder, beklenmedik durumlar bir şekilde hayata eklenmektedir. Hata yapmak da bu hayatın içinde vardır. Zweig'ın romanlarına bakıldığında, kendi hayatında karşılaştığı kötü deneyimlerden olsa gerek, kahramanları da kendisi gibi çekingen bir tavır sergilemektedir. Romanlarının çoğunda başrolde yer alan kişiler, bir fiili yapmakla yapmamak arasında gerek kendi duygu durumu gerekse sosyal baskılardan ötürü sürekli gelgitler yaşamakta ya da seçimlerinde büyük oranda yanlış tercihlerde bulunmaktadır. Bu durum, yazarın kasıtlı bir tercihten mi yoksa farkında olmadan olay örgüsünü oraya getirdiğinden mi kaynaklanmaktadır; elbette tam olarak bilinemez. Fakat sunduğu fotoğrafı, modern insanın makus talihinin bir yansıması olarak okumak mümkündür. İnsanlığın uzun serüveninden farklı olarak modern dönem insanı, hayatın her alanında belki de ilk kez bu kadar fazla tercihler arasından bir seçim yapmakta ve bu seçimlerin bir şekilde sonuçlarına katlanmak durumunda kalmaktadır (Berger & Luckmann, 2022, s. 67). Sosyal bilimcilerin bilhassa postmodern dönemin özellikleriyle ilintili olarak atıfta bulunduğu söz konusu çoğulculuk, din sosyolojisinin gözde konularından olan sekülerleşme ve yeni dini hareketler ya da yeniçağ yönelişleri gibi bahislerle de ilintili olarak anlam arayışını giderek derinleştirmektedir ki Zweig'ın eserlerinde bu farkındalık bariz biçimde kendisini hissettirmektedir.

Zweig'ın din, mutluluk ve anlam arayışı temalarına yaklaşımını bir arada değerlendirmek, ona ve eserlerine dair daha kapsamlı ve kuşatıcı bir fotoğraf elde etmemizi sağlayacaktır. Bu çerçevede Zweig'ın eserleri genel olarak dikkate alındığında onun, dini kimi zaman mutluluğun en temel sebeplerinden biri olarak konumlandığı görülmektedir. Çünkü ona göre din, içerisinde şartsız bir inanmayı ve

bağlanmayı gerektiren temel ritüelleri barındırırken aynı zamanda bireye bir motivasyon da sağlamaktadır. Bu açıdan din, hayatın her alanında vardır; fakat bunun olumlu yanları kadar suistimale açık veçheleri de bulunmaktadır. Diğer taraftan okuyucu, Zweig romanlarındaki hemen her karakterin, kimi zaman Tanrı'yı kimi zaman da Tanrı'ya inananları sorgularken aslında derin bir anlam arayışı içerisine girdiğine şahit olmaktadır.

Kendi biyografisinden de anlaşılacağı üzere roman karakterlerinin anlam arayışı çabaları ve bu çabalarla ortaya çıkan sorgulamaları, aslında aynı zamanda Zweig'ın kendi anlam arayışının bir sonucu olarak okuyucuda karşılık bulmaktadır. Bununla birlikte Zweig, eserlerinin hiçbirinde bu temaların hepsine veya birisine doğrudan odaklanmamakta; onun yerine daha iç içe ve girift bir mahiyette temas etmektedir. Bu açıdan onun din, mutluluk ve anlam arayışına ilişkin yorumlarına ancak eserlerine dair bütüncül bir okumanın sonucunda ulaşılabilir.

E. ZWEIG'A VE ESERLERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Zweig, hemen her yazar ve entelektüel gibi hem bahsi geçen din, mutluluk ve anlam arayışına yönelik yaklaşımı hem de diğer konulardaki perspektifi nedeniyle birtakım eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Fakat eserlerinde karakterleri sunma tarzı ve karakterlerinin ağzından sürekli benzer konulara göndermede bulunması hem yaşadığı dönemde hem de ölümünden sonra Zweig'a yöneltilen eleştirilerin dozunu arttırmıştır. Bunlar arasında en sık gözlemlenen eleştiri konusu, Zweig'ın Yahudiliğe ve Yahudilere kimi zaman örtülü kimi zaman da açık biçimde göndermede bulunması ve sürekli olarak Yahudilerin karşı karşıya kaldığı muamelelere referansta bulunması olmuştur.⁶

Eser yayınlamaya başladığı ilk dönemlerde Zweig'ın aslında Yahudiliğe veya Yahudi geleneklerine fazla bir ilgisinin olmadığı görülürken, sonraki dönemlerde bu konular özelindeki hassasiyetini arttırdığı ortaya çıkmaktadır. Sözelimi 1901 yılında yayımlanan *Kar Altında* ve 1917'de yayımlanan *Yeremya* isimli eserlerinde Yahudi geleneklerine ve Yahudiliğe yönelik vurgu hemen hiç yokken, onar yıl arayla yayımladığı *Bir Yüreğin Ölümü* (1927) ve *Gömülü Şamdan* (1937) isimli eserlerinde söz konusu vurgular giderek artma eğilimi göstermiştir. Bu bağlamda önceleri Yahudilerin başlarına gelen felaketleri bir kader olarak kabul edip ona boyun eğmelerini fazla sorgulamazken, diaspora yıllarının da etkisiyle sonraki dönem çalışmalarında bir savunma mekanizması geliştirerek Yahudilere, Yahudiliğe, Yahudi olmaya ve Yahudi geleneklerine yönelik vurgusunu aşırı bir düzleme çekmiştir (Coşan, 2017, ss. 85-86). Savaş konusunda pasifizmi benimseyen Zweig, bu dönem çalışmalarının neredeyse tamamında antisemitizmin sebep olduğu acılara ve sıkıntılara yer vermeye başlamış, bu yüzden de savaşa muhatap kalan diğer milletlerden insanları görmezden geldiği yönünde ciddi eleştiriler almıştır. Bu çerçevede belki doğrudan Siyonizm'e atıfta bulunmamak ve onu açıkça övmemekle birlikte bu düşüncenin temel çerçevesini oluşturan bakış açısına ve Yahudi milliyetçiliğine aşırı şekilde vurgu yaptığı görülmektedir (Gök, 2019). Nitekim çalışmamızın odağını teşkil eden din, mutluluk ve anlam arayışına ilişkin yaklaşımı açısından da Zweig'ın eserlerine odaklandığımızda, Yahudi kimliği ve antisemitizm vurgusunun ön plana çıktığı, söz konusu temalar arasındaki ilişkisel

⁶ Genel anlamda Yahudi düşünür ve edebiyatçılar, özel olarak da Zweig'la ilgili olarak bu bağlamda yürütülen geniş çaplı bazı tartışmalar için bkz. (Traverso, 2016; Fontanals Garcia, 2019, 2020; Volková, 2021).

irtibatı da yine bu çerçevede konumlandığı görülmektedir. Siyonizm'in resmi kurucusu olan Theodor Herzl'le Zweig'in geçmişi uzun yıllara dayanan dostluklarının bulunması ve Zweig'in yeni parlamaya başladığı gençlik yıllarında Herzl'in yöneticiliğini yaptığı *Neue Freie Presse* gazetesinde uzun yıllar görev yapması, söz konusu eleştirilerin daha ciddi bir mahiyet kazanmasına da sebep olmaktadır.

Zweig'in eleştirildiği noktalardan bir diğeri, eserlerinde karşımıza çıkan karakterlerin saplantılı denilebilecek düzeyde suçluluk duygusu yaşamaları (Akyıldız Ercan & Balkaya, 2019) ve bu duygunun sonucunda çoğu zaman anlamsız eylemlerde bulunmalarıdır. Zweig'in muhtemelen kendi ruh dünyasından hareketle oluşturduğu söz konusu ana kahramanlar, mutluluğa erişmeyi veya manevi bağlanma hissiyatını çoğu kez gelgitler halinde sürdürmekte ve ortaya çıkan kötümser hava, okuyuculara da bir şekilde sirayet etmektedir.

Hemen her edebi eserde olay örgüsüne derinlik katmak, anlatımı daha dikkat çekici hale getirmek ve insanların kendilerine dair daha fazla şey bulmalarını sağlamak amacıyla yazarların tarihi olaylara, efsanelere ve mitlere atıfta bulunduğu bilinmektedir. Zweig'in romanlarının pek çoğunda da karşımıza çıkan bu anlatım biçimi, kimi zaman yazarların açık veya örtülü biçimde bir konum almalarını da gerektirebilmektedir. Bu çerçevede Zweig'in romanlarında yer verdiği tarihsel olayları ve efsaneleri herhangi bir referans vermeden kendi bakış açısıyla sunduğu, dolayısıyla eserlerinde tartışma havasından uzak ve genelde tek yanlı bir tarih yazıcılığıyla karşılaştığı, dile getirilen önemli bir eleştiri olarak göze çarpmaktadır (Öz, 2021). Son olarak yazarın kadın karakterleri kimi zaman cinsel bir öge olarak sunduğu, kadınların belki de mizacı gereği sahip olduğu bazı özellikleri bir zayıflıkmiş gibi gösterdiği şeklinde eleştirilerin de yer aldığını (Tuncer, 2020); ayrıca yazarın kimi yerde kadının toplumsal anlamda maruz kaldığı bazı olumsuz durumları da dikkat çekici biçimde işlediği söylenebilir.

Sonuç

Kültür, modern zamanlarda akışkan bir mahiyet alarak önceki dönemlere kıyasla çok daha tartışmalı bir kavram haline gelmiştir. Kültürle ilgili sosyoloji literatüründe karşımıza çıkan ve tanımı yapılan onlarca çeşidi arasında giderek daha fazla önem kazanan kavramlardan birisi ise popüler kültürdür. Popüler kültür, geleneksel medyadan yeni medya aşamasına geçişin avantajlarını da kullanarak kitlelere çok daha kolay şekilde nüfuz etme imkânı elde etmiş ve tüketime endeksli bir kullan-at devrini başlatmıştır. Popüler kültürün insan topluluklarına ulaşmasında küresel çapta bir karşılığı olan popüler öyküler ve romanlar, kimi zaman tüketim kültürünün niteliği önemsizleştiren örneklerine kapı aralamakla birlikte, okunmaya ve incelenmeye değer modern klasikler arasında yer almaktadır. Makalemiz sınırları içerisinde bazı eserlerine atıfta bulunduğumuz Huxley, Orwell, Coelho, Saramago ve Bradbury vb. isimler gibi doğrudan odağımıza aldığımız Zweig da bu çerçevede dünya çapında dikkat çeken eserler kaleme almıştır.

Stefan Zweig, son derece akıcı bir üslupla hemen her yaşta okuyucunun anlayabileceği bir düzeyde yazdığı romanlarında ve inceleme eserlerinde süslü anlatımı kasıtlı olarak tercih etmemiş; karakterlerini bütün şeffaflığıyla ortaya koymuştur. Eserlerine bütüncül olarak göz gezdirildiğinde Zweig'in, toplumların dikkatini çekmesini istediği konuları özenle seçtiği anlaşılmaktadır. Dünyanın hemen her yerinde insanların Zweig romanlarını okurken kendilerine dair bir şeyler bulmalarının en

büyük sebebi ise Zweig'ın, karakterlerinin ruh ve düşünce dünyalarını kendi hayatından ve yaşamışlıklarından hareketle oluşturmasıdır. Nitekim Zweig'ın hayat hikayesi dikkate alındığında, hemen bütün romanlarında aslında bizzat kendisinin kahraman olduğu ortaya çıkmaktadır. Avrupa'nın konforlu hayatı kadar sefalet dönemi diye tanımlayabileceğimiz savaş yıllarını yaşayan insanların acılarını, trajedilerini, toplumsal kaos ve anominin doğurduğu derin ümitsizliği de eserlerinde konu edinen Zweig, bu anlamda dönemindeki yazarlardan kendisini farklılaştırmayı başarmıştır. Öte yandan onun hemen bütün eserlerini, 20. yüzyılın başlarında, Avrupa'nın şaşaalı günlerinde gençliğini geçirmiş bir yazarın, Avrupa'nın tekrar o eski güzel günlere dönemeyeceği kaygısıyla yaptığı bir Avrupa güzellemesinin izlerini takip etmek amacıyla okumak da imkân dâhilindedir.

Zweig'ın eserlerinde, bu çalışmada özel olarak konu edindiğimiz din, mutluluk ve anlam arayışı temalarını nasıl ele aldığını keşfetmek mümkündür. Bazen burjuvanın dilinden bazen de bir yoksulun gözlemlerinden kimi zaman açık kimi zaman da ironik bir anlatımla aktardığı düşüncelerine bakıldığında, onun hem Tanrı tasavvurunun hem de dinin toplumdaki karşılığı konusundaki görüşlerinin az önce bahsini ettiğimiz refah ve savaş dönemlerine göre değişkenlik arz ettiği görülür. Onun romanlarında kimi zaman sonsuz merhamet sahibi olan kimi zaman da dünyadaki adaletsizliklere müdahale etmeyen bir Tanrı fikri karşımıza çıkar. Yahudi olmasından kaynaklanan döneminin olumsuz bakış açılarının da etkisiyle kendisini zaman zaman değersiz hissedenden yazarın, mutluluk konusunda da duygu durumu açısından gelgitler yaşaması kaçınılmaz hale gelir ve bu gelgitler, karakterlerinin ruh halleri aracılığıyla okuyucusuna da yansır.

Diğer popüler romanlarda da karşımıza çıkan modern insan gerçeği Zweig'ın eserlerinde de özellikle anlam arayışı çerçevesinde kendisine yer bulmuş ve pek çok metninde kendi bağlarından kopan, ne yaptığının farkında olmadan savrulan ve derin arayışlara giren bir insan portresi aşikar olmuştur. Bir önceki başlıkta incelediğimiz üzere, bir Avrupalı Yahudi olarak tek taraflı bir savaş anlatımını benimsediği, yaşadığı bazı çıkmazları ve travmaları kendi kader anlayışı doğrultusunda sunduğu, tarihsel olayları referansta bulunmadan kendi bakış açısıyla sunarak yanlı bir tarihçilik yaptığı şeklinde birtakım ciddi eleştirilerin onun yazarlığına ve eserlerine yöneltildiğini ifade etmemiz gerekmektedir. Bu da bize günümüzde milyonlarca insanın okuduğu popüler romanlara daha farklı bir perspektifle yaklaşmamız ve bu eserleri üreten yazarların düşünce dünyasını çeşitli akademik çalışma alanları çerçevesinde irdelememiz gerektiği gerçeğini açığa çıkartmaktadır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın diyalektiği* (Çev. N. Ülner & E. Karadoğan). Kabalıcı Yayınları.
- Akbulut, Ö. (2019). *Hidayet romanlarında din algısı (1990-2000)* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyıldız Ercan, C. & Balkaya, D. (2019). Stefan Zweig'in "Sabırsız Yürek" adlı romanında acıma ve suçluluk duygusu. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 62, 305-316.
- Akyıldız Ercan, C. (2020). *Dünün dünyası ışığında Stefan Zweig'in hayatı*. Çizgi Kitabevi.
- Arpad, B. (1967). *Stefan Zweig: Hayatı ve eserleri, eserlerinden seçmeler*. Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş toplum* (Çev. Y. Alogan). Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2022). *Modernite, çoğulculuk ve anlam krizi* (Çev. M. D. Dereli). Albaraka Yayınları.
- Bilgin, V. (1997). *Sosyal çözülme ve din*. Etüt Yayınları.
- Bilgin, V. (2003). Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 193-214.
- Bircan, H. H. (2020). *İslam felsefesinde mutluluk*. Çizgi Yayınları.
- Bozkurt, M. (2009). *Popüler kültürün 1960 sonrası İslâmî romanlara yansımaları ve eleştirisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bölükbaşı, A. (2011). *Türkiye'de bir popüler kültür alanı olarak tasavvuf: Mevlâna ve Mevlevîlik örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bradbury, R. (2021). *Fahrenheit 451* (Çev. D. Körpe). İthaki Yayınları.
- Coelho, P. (2018). *Işığın savaşçısının el kitabı* (Çev. İ. Özdemir). Can Yayınları.
- Coşan, L. (2017). Stefan Zweig'in eserlerinde Yahudi kimlik bilincinin uyanışı. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(1), 77-86.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev. S. B. Demir). Eğiten Yayınları.
- Demir, T. (2016). Postmodern perspektiften popüler kültür ve dindarlığın yeni formları. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(15), 117-133.
- Demirlek, B. (2016). *Türkiye'de popüler dindarlık ve medya ilişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmez, N. (2009). *İslami popüler romanlarda Müslüman kimliğinin değişimi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmuş, N. (2019). Popüler romanlar, söylem ve İslam algısı: 11 Eylül örneği. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 26, 67-95.
- Dursun, C. (2016). *Edebiyat sosyolojisi bağlamında popüler romanlara bakış: Kahraman Tazeoğlu eserleri örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Freud, S. (2015). *Mutluluk dediğimiz şey* (Çev. P. Demirel). Aylak Adam Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin sonuçları* (Çev. E. Kuşdil). Ayrıntı Yayınları.

- Gök, F. (2019). *Stefan Zweig'ın "Yeremia" ve "Gömülü Şamdan" eserlerinde Yahudi kimliğinin değişimi* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Huxley, A. (2020). *Cesur yeni dünya* (Çev.Ü. Tosun). İthaki Yayınları.
- Karadeniz, C. (2019). *Franz Kafka'nın öykülerinde birey ve toplum ilişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Bolu Abant İzzet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakoç, E. (2009). *Medya ve popüler kültür: eleştirel bir yaklaşım*. Literatürk.
- Kına, K. (2021). *Stefan Zweig—bilmek değil sadece hayal etmek insanı mutlu kılar* (8. bs). Destek Yayınları.
- Macit, M. (2019). "Romantik İslam'dan İslami romantizme": İslamcı popüler kültürün değişen panoraması. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 51, 457-478. <https://doi.org/10.29288/ilted.531168>
- Meriç, C. (2018). *Sosyoloji notları ve konferanslar*. İletişim Yayınları.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Nobel Yayınları.
- Mutlu, E. (2017). *İletişim sözlüğü*. Ütopya Yayınları.
- Müftüoğlu, M. C. (2015). *Edebiyat sosyolojisi çerçevesinde George Orwell'in distopya romanlarında toplum tasavvuru: 1984 ve hayvan çiftliği örnekleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Müller, H. (2000). *Stefan Zweig* (Çev. M. Kahraman). Kavram Yayınları.
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet dönemi edebiyatı / 1923-1950*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okutan, B. B. (2013). *Türkiye'de popüler kültür din ve kadın*. Düşün Yayıncılık.
- Orwell, G. (2021). *1984* (Çev. C. Üster). Can Yayınları.
- Öz, Ş. (2021). Bir tarih türü olarak biyografi –Stefan Zweig örneği–. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 1-36.
- Özel, M. (2018). *Roman diliyle siyaset*. Küre Yayınları.
- Özel, M. (2019). *Romanperver iktisatçı*. Küre Yayınları.
- Russell, B. (2020). *Mutlu olma sanatı* (Çev. Y. Sağlamtürk). Say Yayınları.
- Saramago, J. (2016). *Kabil* (Çev. I. Ergüden & İ. Özdemir). Kırmızı Kedi Yayınları.
- Saramago, J. (2019). *Mızraklar, mızraklar tüfekler, tüfekler* (Çev. I. Ergüden). Kırmızı Kedi Yayınları.
- Sayar, K. (2019). *Olmak cesareti: var olmak cesaret ister*. Kapı Yayınları.
- Scheurmann, E. (2020). *Göğü delen adam* (Çev. L. Tayla). Ayrıntı Yayınları.
- Subaşı, N. (2017). Din yorgunluğu ya da gündelik popüler kültürün tükettiği "İslâmî" yorumlar. İçinde M. Ak & H. Cansız (Eds.), *Gelenek ve modernite arasında İslam yorumları*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Tuncer, C. (2020). Stefan Zweig'ın öykülerinde kadın imgesi: cinselliğe ve ötekiliğe hapsol(un)muş bedenler. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(47), 327-341.
- Uğur, V. (2013). *1980 sonrası Türkiye'de popüler roman*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, M. (2019). *Franz Kafka'nın eserlerinde tanınma ve yabancılaşma problemi üzerine bir inceleme* [Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Ö. (2018). *Popüler kültür örneği olarak hidayet romanlarında toplumsal cinsiyet ve kadının konumu: huzur sokağı ve halkaların ezgisi roman örnekleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Yılmaz, V. E. (2000). *Bir kimlik oluşturma aracı olarak İslami popüler romanlar* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zweig, S. (2018). *Rahel Tanrı'yla hesaplaşıyor* (Çev. G. Sert). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2019a). *Amok koşucusu* (Çev. N. Ermiş). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2019b). *Geçmişe yolculuk* (Çev. R. Minareci). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2019c). *İnsanlığın yıldızının yükseldiği anlar* (Çev. İ. İgan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2019d). *Mürebbiye* (Çev. İ. İgan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2020a). *Dünün dünyası: bir Avrupalının anıları* (Çev.K. Egit & Y. Egit). Can Yayınları.
- Zweig, S. (2020b). *Hayatın mucizeleri* (Çev. G. Sert). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2020c). *Karmaşık duygular* (Çev. İ. İgan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2020d). *Üç büyük usta - Balzac, Dickens, Dostoyevski* (Çev. N. Ermiş). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zweig, S. (2020e). *Kendileriyle savaşımlar* (Çev. N. Ermiş). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Zweig, S. (2021). *Brezilya—geleceğin ülkesi* (Çev. Z. A. Yilmazer). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

